

אפי תלתא

אלעזר הבר

הגמ' בערכין¹ אומרת: "היכי דמי לישנא בישא? כגון דאמר איכא נורא בי פלניא. אמר ליה אביי מאי קעביד? גילויי מלתא בעלמא הוא! אלא דמפיק בלישנא בישא, דאמר היכי משתכח נורא אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכורי. אמר רבה כל מלתא דמתאמרא באפי מרא לית בה משום לישנא בישא. אמר ליה אביי כ"ש חוצפא ולישנא בישא! א"ל אנא כר' יוסי סבירא לי, דאמר ר' יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. אמר רבה בר רב הונא: כל מלתא דמתאמרא באפי' תלתא לית בה משום לישנא בישא. מאי טעמא? חברך חברא אית ליה".

גמ' נוספת מצויה בבבא בתרא². הגמרא מביאה מח' בפני כמה בני אדם יש לומר את המחאה: ג' בני"א או ב' בני"א, ומנסה לתלות את המח' בדברי רבה בר רב הונא הנ"ל ודוחה. כאשר באופן פשוט לפי **רשב"ם** שם, העיקרון הנלמד מדברי רבבר"ה הוא, שדבר שנאמר בפני ג' בני"א בודאי יתפרסם, ולכן משתמשים בעקרון זה לגבי מחאה שעובדת ג"כ על סמך אותו עקרון של פרסום, שקול המערער יגיע למחזיק ע"י "חברך חברא אית ליה". חמישה פירושים נאמרו על דברי רבבר"ה ננסה לעמוד על כל שיטה, סברתה והאם נפסקה להלכה:

א. שיטת רש"י:

רש"י³: "דמתאמרא באפי תלתא" - "שהבעלים אמרוה בפני ג', המגלה אותה אינו לשה"ר. שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש, דמידע ידע שסופה להיגלות". כלומר המספר דברים אישיים אודות עצמו, בפני ג' בני"א מותר להם אח"כ לספר לאחרים. כיון שהמספר גילה דעתו שמתיר להם לספר לאחרים. שהרי ידע שאם ג' בני"א יודעים - הדבר יתפרסם, ובכל זאת לא חשש לאומרו, גילה בכך שלא רואה בכך פגיעה, ובכך כאילו נתן להם רשות לספר.

¹ דף טו ע"ב.

² דף לט ע"א.

³ ערכין שם.

ב. שיטת תוס’:

תוס’⁴: “כגון כהאי גוונא, דנורא בי פלניא. דאיכא למישמע דלא אמרה משום לישנא בישא. אבל אם אמר דבר קנטור על חברו, אפי’ היה אומרה בפניו אית ביה משום לישנא בישא”. מדבריו רואים שמבין, שדין ‘אפי תלתא’ הוא כדין ‘אפי מרא’. האומר בפני ג’ כאילו אמר בפני חברו. וברור לתוס’ שלשה”ר גמורה אסור אפי’ בפניו (וגרע טפי כי לפעמים מלבין פני חברו), ולכן העמיד תוס’ שם שמדובר בינורא בי פלניא, שדובר בו בתחלת הסוגיא.

לדבריו צריך להסביר את הסוגיא, שמדובר באדם שלא מתכוון לגנות חברו אך עדיין קיים איסור של אבק לשה”ר כיון שמאופן דיבורו יכולים השומעים לפרש דבריו באופן שלילי. ובזאת מציעה הגמ’ ב’ אפשרויות כדי להימנע מאיסור האבק:

א. יאמר זאת באופן שברור לו שיכול לחזור ולומר כן באותו אופן בפני הבעלים ואל כורחך יוכרח להוציא באופן שברור שאין כוונתו לגנות את חברו וזה מה שאמרו דמתאמרא באפי מרא ושבחו על זה את ר’ יוסי.

ב. יאמר כן בפרסום (בפני ג’) שאז השומעים יפרשו דבריו בהכרח שלא לגנאי וזהו שכתבו התוס: “דאיכא למשמע דלא אמרה”.

ג. שיטת הר’ יונה:

השע”ת⁵ מעמיד במצב, שמבחינת דיני לשה”ר מותר לספר על חברו כיון שמיידי ברשע שלא שב, ומספר עליו כדי להרחיק אנשים מחברתו ולהשיבו למוטב. אלא שעדיין יש חשש של אבק לשה”ר שִנְחַשְד בעיני השומעים שנהנה בספרו גנות על חברו, או שמשקר. ע”כ שתי פתרונות בסוגיא שם:

א. באפי מרא - או שברור שהיה אומר כן גם בפניו ומוחזק כן לרבים כר’ יוסי.

ב. יאמר באפי תלתא שאז ברור שיגיע לאוזני חברו, ועל כורחך שלא מחניף לו או משקר.

עיקרון פירושו דומה לתוס’ שאין איסור לשה”ר אלא אבק לשה”ר (שלשומעים נראה כעובר על לשה”ר) ומסבירים את כל הסוגיא כמיקשה אחת.

⁴ ערכין שם – ד”ה יכל מילתא”י.
⁵ בשע”ת סי’ רכ”ח, ובעליות ב”ב לט ע”ב

ד. שיטת רשב"ם ורמב"ם:

רשב"ם⁶: "דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא', אם יחזרו ויאמרו לזה כך אמר פלוני עליך... ואמר אביי התם, דכל מלתא דעבידא לאגלוויי (= שעשויה להתגלות) לית בה משום לישנא בישא". רשב"ם סובר שאדם שגינה את חברו בפני שלושה אנשים, כיון שהדבר בודאי יתפרסם ויגיע לאוזני חברו, מותרים השומעים לספר לו. וגרס בגמ' שם דברי אביי ש'מלתא דעבידא לאגלוויי לית בה לישנא בישא'. ואינה בנוסחת הגמ' שלפנינו. סברתו תוסבר לקמן בדברי הרמב"ם.

כתב הרמב"ם⁷: "המספר לשה"ר בפני חברו או שלא בפניו... ואם נאמרו דברים אלו בפני שלושה, כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר הדבר אחד מן השלושה פעם אחרת אין בו משום לשה"ר, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר". דברי הרמב"ם כדברי רשב"ם שגרס "כל מלתא דעבידא לאגלוויי לית בה לישנא בישא". ופירוש "כבר נשמע הדבר ונודע": רואים כאילו הדבר התפרסם אעפ"י שיתכן שעוד לא התפרסם ויתפרסם רק לאחר זמן.

ה. סברת הרמב"ם עפ"י החפץ חיים⁸:

בתחילה מקשה הח"ח על הרמב"ם, איך אפשר להתיר לספר לשה"ר על אדם על סמך העובדה שבכל מקרה תיוודע לבסוף גנותו לכולם. שהרי אם יבואו עשרה גוזלים ויגזלו ל'א' כל אשר לו האם יפטר כל א' משום דבלאו ידידה נמי היו גוזלים אותו ה-ט' הנשארים? סוף סוף הוא גזלו ועבר על לאו דלא תגזול. אף כאן, סוף סוף הוא גינהו וביזהו!

ולבסוף מסיק שהרמב"ם גרס כאביי - "כל מלתא דעבידא לאגלוויי", וסברתו: כיון שקראה התורה לשה"ר בשם 'רוכלי', כרוכל שקונה מכאן ומוכר כאן, כך זה הולך ושומע במקום זה ומספר במקום אחר, ואמרה התורה שאין שם 'רוכל' אם בכל מקרה היתה מתגלה לבסוף גנותו לעיני כל אפי' בדרך איסור. דהיינו שאין לו כלל תפקיד משמעותי בהעברת המידע, דבלאו הכי היה עובר, וא"א לקרותו רוכל כלל.

⁶ ב"ב לט ע"א, וכ"כ הגהות אשר"י.

⁷ הלי דעות פ"ז הלכה ה'.

⁸ כלל ב' במ"ח אות ד'.

דבריו הם בגדר גזרת הכתוב. עדין קשה קצת: מדוע החליטה התורה כאן לקרותו 'רוכל' ולא התייחסה אליו כגזלן הנ"ל שלפי סברת הח"ח ברור שעושה איסור?

לעניות דעתי ניתן לומר שסברת הרמב"ם היא, שגנות שבכל מקרה תתפרסם ויש רק חסרון בזמן עד שיודע לכל העיר אין בספורו משום גרימת נזק. דומה לדברי רבה בזרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו פטור (השובר) "דמנא תבירא תבר".⁹ רואים כאן כלל, שכל נזק שמצוי כבר בכוח ורק מחוסר זמן ליציאתו לפועל אנו מתייחסים אליו כנמצא כבר בפועל. לכן אין המספר דבר שנאמר באפי תלתא נחשב מזיק.

ומה שהקשה הח"ח מגזלן יש לדחות בשני כיוונים:

א. כאן בלשה"ר אין דיני נזיקין רגילים שהרי: (1) לא מזיקו בידים. (2) ע"י דיבורו עדין לא הזיק, כי הברירה ביד השומע להחליט האם לפעול על פי דבריו והשומע עצמו הוא המזיק בפועל.¹⁰

ב. גם אם נשנה לנזיקין עדין יש הבדל. כיון שבגזל א"א לראות את הנזק כבר כמצוי בכה, כמנא תבירא, כיון שהברירה בידי ה-ט' שלא לגנוב, ויתכן מאוד שהיו מתחרטים ולא גוזלים, לכן א"א לראות כגזול עד שיגזלו בפועל. אך כאן אופן העברת המידע לאו דווקא בכונה לעשות איסור וכמשי"כ בח"ח שיתגלה בודאי גם אם ע"י דרך איסור, וגם לא בהכרח מתוך חוסר ידיעה שהדבר אסור. אלא פעמים שאדם אומר בטעות פרטים מסוימים תוך כדי שיחה בדברים אחרים, בלי כוונה לומר אותו דבר בפני עצמו כמו שיוסבר בהמשך בסברת "היד הקטנה" להיתר דאפי תלתא. לכן צ"ל שקיים להו לחז"ל (כמו בחזקה) שכאשר ג' אנשים יודעים, הידיעה בודאי תדלוף. חזקה זו יכולה להחשיב את הנזק כמצוי בכוח כיון שכך מצוי בטבע האנשים (אופן הסבר זה לדרך התגלות הספור יתכן שמניח מח' נוספת עם הח"ח בדין אפי תלתא שנאמר ליראי אלוקים ויבואר לקמן).

נקודה נוספת שצריך להבהיר היא שאפי"א אם יתכן שיש אדם שלא היה יודע על הגנות ללא ספור חבריו גם כשכל העיר היתה יודעת, בכל זאת התירו חז"ל לספר כיון ש: **א.** בד"כ קרוב לודאי שכולם ידעו והוא לא יספר לאדם שלא היה יודע ללא סיפורו. **ב.** במידה ויספר לאדם כזה, הנזק שיגרם מעוד אדם

⁹ וכן ע"י שו"ע חו"מ סי' שפ"ח סעיף ז' בהג"ה, ש' אי שמסר ממון חברו (ע"י דבור) ובא חברו וג"כ מסר (לפני שהגויים תפסו את הממון) פטור השני.

¹⁰ והשוואתנו לימנא תבירא תבר' רק כדי להראות עיקרון דומה לגדר של לשה"ר ולא להוכיח שכן הדין.

"מכרמי שומרון"

ביחס לכל העיר הוא זניח, ואפילו אם יתכן שדווקא מאדם זה יכול להיגרם לנדון נזק גדול, כגון: חבר טוב שלו או שכן, צריך לומר שרבן לא פלוג, והחשיבו את הנזק כקיים כבר בכל העיר כמש"כ הרמב"ם "כבר נשמע הדבר ונודע".

דין נוסף שקיים בדברי הרמב"ם הוא הסייג שכותב להיתר 'אפי תלתא': "ובלבד שלא יתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר". **בכס"מ** כותב "שם יבוא במקרה לדבר בעניין, אינו אסור לאומרו. אבל לא שיתכוון לגלות הדבר יותר". והסבירו הח"ח ו"היד הקטנה" (וכן משמע מדברי מהרש"ל), שהאיסור הוא מצד הכוונה לגנות את חברו ולא מצד התוצאה. וכיון שמתכוון לגלות, דהיינו שאינו מספר במקרה אלא בכוונה, אי"כ מתכוון לגנות את חברו.

הח"ח הביא כמקור לדברי הרמב"ם הני"ל ירושלמי שמתיר לספר לשה"ר על בעלי המחלוקת, בסיפור על אדוניה ודוד¹¹ שדיברו שם נתן ובת שבע רכילות מדין סיפור לשה"ר על בעלי מחלוקת. משמע שאלי"כ אסור אע"פ שהמלכת אדוניה היתה באפי תלתא, ועל כורחך שגם אם נכון שבכל מקרה היה מגיע לאוזני דוד, ואין תוספת גנות בסיפורם, אסור בגלל כוונתם לגנות. אמנם אין משם הוכחה מוחלטת, (וכמו שכותב הח"ח עצמו שאין כאן ראיה נגד הרשב"ם שהתיר אפי תלתא גם ברכילות) שכן שם גינו נתן ובת שבע את אדוניה יותר ממה שהיה מגיע אל דוד באופן טבעי. וברור שאסור כיון שיש כאן תוספת של גנאי.

בהסבר הח"ח בטעם האיסור במתכוון לגנות נראה שהולך לשיטתו בסיפור לשה"ר שחילק את איסור לשה"ר לשני מרכיבים: א. הנזק ב. עצם החלטתו לגנות חברו. וסובר שכל מרכיב אסור בפני עצמו. כאן גם מוכח שהמרכיב השני של הח"ח הוא כוונה לגנות. כך הוא לומד ברמב"ם (וכך נראה שיסביר בדעת השע"ת את הדין של בחירתו להרשיע את חברו)¹².

אך נראה להסביר ברמב"ם באופן שונה מהח"ח, והוא שיש לדייק ברמב"ם שכתב "שלא יתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר" כלומר, הרמב"ם לא הסתפק בעצם 'הכוונה' אלא כתב "ולגלותו יותר" (וכן לא כתב 'לגנותו' אלא 'לגלותו' – תאור התוצאה ולא הכוונה) ונראה שכוונתו שאם בספרו מתכוון

¹¹ מלכים א' פ"א.

¹² וכן כתב בפרק ד' בבב"מ ס"יק מ"ו בשם רש"י בנא מציעא נ"ח ע"א ד"ה "דדש ביה בשמיה" – "ולא הגיע לו שום ביוש אפילו הכי הוא לגנותו נתכוון". ועיין לעיל 'הקדמה להלי לשה"ר ורכילות' באריכות.

"אפי תלתא"

לגלותו, יותר ממה שהיה מתגלה לו לא היה מתכוון לספר, ומממש את כוונתו זו, דהיינו שמפרסם באופן כזה שלא היה מתפרסם, לו לא היה מתכוון לפרסם, אסור, כיון שהנוק שנגרם אינו כלול בנזק הראשוני שהיה מתפרסם ממילא באופן אקראי. וא"כ אין יסוד להתיר שהרי כל יסוד ההיתר בנוי על הסברא שהנוק מפורסם בכוח ובודאי יתפרסם ורק מחוסר זמן, אך אם מוסיף נזק שלא כלול בנזק העתידי אסור. לדוגמא: אם גורם שיתפרסם לקהל יותר רחב. שמעביר ידיעה מהעמוד האחורי בעיתון לעמוד הראשון, וגורם בכך שיותר אנשים ידעו את הדבר, מאשר אמור להתפרסם בדרך הרגילה של יחברך חברא אית ליה¹³. כעין זה הסביר גם **ביד הקטנה** שכתב, שכאשר מספר בכוונה גורם לתפוצה מהירה יותר של הידיעה מאשר היה מתפרסם בדרך של חברך חברא (דהיינו סיפור באופן מקרי) ולכן אסור. אמנם לענין כל העיקרון של הרמב"ם בנוי על העובדה שחסרון זמן אינו חסרון, ולכן זירוז הידיעה אינו אסור.

לפי סברא זו שמניחה ביסודה את מידת הנזק שתיגרם האם מוסיף לה או לא, ולא מצד הכוונה, לכאורה אין הבדל בין לשה"ר לרכילות, כיון שמ"מ היה מגיע לאוזני המדובר. וא"כ אין הכרח שהרמב"ם יחלוק על הרשב"ם ויבואר לקמן בחלק ג'.

הגדרת אקראי/מתכוון: עיין בח"ח שהבין שאקראי פירושו שאפי' מספר עניין זה כשלעצמו אך אין כוונתו לגנות אלא אמרו באופן מקרי כמו מסיח לפי תומו מותר. ומביא דברי **היד הקטנה** שמחמיר יותר וסובר שאסור אפילו לספר באקראי דבר זה כשלעצמו, אלא דווקא אם תוך כדי שיחה בדברים אחרים אומר נתונים אלו אינו צריך להפסיק. לפי הסברנו לעיל, אקראי ומתכוון לא קשור רק לכוונה ולאופן האמירה דווקא, אלא **לתוצאות** הכוונה, שמתכוון ומגלה יותר ממה שהיה מתפרסם באופן טבעי ואפי' אמר הדבר כשלעצמו.

פסיקת הלכה:

ראשית יש לברר האם השיטות כאן חלוקות זו על זו או שהמח' היא רק בפרוש הגמ', ובאופן עקרוני יכולים הראשונים להודות זה לזה.

¹³ וכ"כ בזרע מים חיים אות ד' ע"ש.

"מכרמי שומרון"

נראה שאין סתירה בין הדעות השונות. ולמרות שכתב בח"ח בשם מהרש"ל שדעת הרמב"ם שאסר בכוונתו לגלות, חולקת על הרשב"ם שהתיר אפי' ברכילות וסובר מהרש"ל שבכל רכילות מתכוון לגנות.

א. א כבר הוכיח בח"ח מרש"י¹⁴ שכתב בד"ה "אמר ליה לאבוה" – "לפי תומו ולא משום לישנא בישא", שיש מסיח לפי תומו גם ברכילות (אמנם בח"ח שם דחאו לבסוף בגלל מהרש"ל, אך נראה שא"א לדחות סתם כך דברי רש"י שם). ג לפי הסברנו אין סתירה כלל כיון שהאיסור לדעת הרמב"ם אינו בכוונה בלבד אלא בתוצאות. שגורם יותר נזק ואין ברכילות משום גרימת יותר נזק כיון שממילא היה מגיע לאוזניו (אם לא שמטעים הגנות יותר כמעשה דוד ואדוניה).

ב. על דעת רש"י בערכין שנתן רשות לגנותו נראה שלא יחלקו כיון שהיא סברא פשוטה כמו בכל מחילה.

ג. על דעת תוס' ג"כ כותב הח"ח שלא יחלקו, וכן נראה. כיון שסברת התוס' פשוטה וגם ר' יונה סבר כמותו.

ד. על דעת הרמב"ם כתב בח"ח שאין מקור לשיטה זו, וכיון ששאר הראשונים פירשו את הסוגיא באופן אחר, מניח הח"ח שחולקים עליו. ובכל אופן כיון שהסמ"ג והרשב"ם מודים לרמב"ם לא דחאו לגמרי מההלכה אלא הביאו כיש אומרים¹⁵.

ונראה לומר שאין הכרח לדבריו: שהרי המג"א בסימן קנ"ו הביא פירוש הרמב"ם בסתמא להלכה וכן את פירוש תוס' ונראה שהבין שאין סתירה ביניהם ואחריו פסק כן גם בשו"ע הרב.

מעבר לכך יש חבל ראשונים גדול שסובר כרשב"ם שהסברנו שסבירא ליה כרמב"ם (ולדעת הח"ח אפי' מקל יותר) והביאם הח"ח בהג"ה¹⁶ והם: **השאלות, בה"ג, עליות דר"י בפירוש השני.**

ובשבלי החיים מביא ראשונים נוספים: **ר' גרשום, שטמ"ק בשם ר"י מיגאש ומאירי.** ולכן נראה שאפשר לפסוק כרמב"ם ואפי' כרשב"ם שאנו הסברנו שבעצם סבירא ליה כרמב"ם.

ואין חילוק בין לשה"ר לרכילות בסברא של דבר שבכל מקרה יתפרסם ומוגדר כמפורסם!

¹⁴ מועד קטן טז ע"א.

¹⁵ בכלל ב' סעיף ג'.

¹⁶ כלל ב' במ"ח ס"ק ו'.

נלע"ד להוסיף שהח"ח כאן לא פסק כרמב"ם כיון שהתקשה בסברתו כמו שכתבתי לעיל וחידש שיש לרמב"ם גדר של רוכל שלא שייך באפי תלתא וכיוון שהוא חידוש ולשאר ראשונים אין מקור לכן סובר שלא יסכימו לרמב"ם. אך לפי מה שכתבנו סברת הרמב"ם סברא פשוטה היא הבנויה על עקרון של 'מנא תבירא תברי' ואין סיבה שראשונים אחרים יחלקו כמו שרואים שראשונים רבים הסבירו כרשב"ם שבנוי על אותו עיקרון¹⁷.

נקודות נוספות בדיני אפי תלתא עפ"י הח"ח:

1. אין היתר לספר לשה"ר (דהיינו גנאי גמור) אפי' באפי תלתא, ולהפך ככל שמתרבים השומעים גדל עוון המספר. ואין כאן סברת היתר, שבאפי תלתא חשיב כאילו הוי בפניו, שהרי כבר פסק הרמב"ם ושאר ראשונים שלשה"ר אסורה אף בפניו. וכן לקבל לשה"ר שנאמרה באפי תלתא אסור. כן מוכח ממעשה דוד וציבא שאומרת הגמ'¹⁸ שקיבל דוד לשה"ר למרות ששם היה באפי תלתא.

2. אסור לאדם ששמע מחבירו שפלוני דיבר על חבירו באפי תלתא, להעביר השמועה לאחרים על סמך שמיעה (אין כאן שייכות ליעד אי נאמן באיסורין' כיון שאנשים לא מקפידים בדיני אפי תלתא שכולם יתקיימו).

3. המקום בו מותר להעביר הידיעה עפ"י התנאים המותרים משתנה עפ"י סוג הידיעה, "דווקא בסיפורים גדולים המרעישים אזני שומעים" מותר לספר גם בעיר אחרת כמו במחאה. דוגמא לדבר, אם נשמע על אחד שעשה עבירות חמורות. משא"כ בידיעות קטנות שאין דרכן להישמע כל כך אסור לספר מעיר לעיר. כלומר, לכל ידיעה יש את תחום ההתפשטות שלה ואסור להפיץ בכוונה במקום שסביר שלא היתה מגיעה הידיעה (אם סיפר במקרה וללא כוונה, התגלה למפרע שהידיעה היתה מגיעה לאותה עיר באקראי, ואם כן לא עבר כל איסור) דומה למש"כ הרמב"ם שלא מתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר.

4. ידיעה שכבר מפורסמת לכל כגון שהתפרסמה באמצעי התקשורת, גם הח"ח שכתב דברי הרמב"ם כיש אומרים יודה שמותר לספר, כיון שסרה כאן קושיא על הרמב"ם שהנזק עדיין לא נגרם בפועל אלא מצוי רק בכוח, ולכן אסור לגנותו כיון שכאן כבר כולם יודעים מהדבר, והנזק נגרם בפועל¹⁹. אלא

¹⁷ עיין בנתיבות חיים ס"ק י', שכותב שמקובל כיום לפסוק כרמב"ם.

¹⁸ שבת כ"ו ע"א.

¹⁹ כן משמע בסעיף ד' ובעוד מקומות בח"ח, וכ"כ בזרע חיים.

"מכרמי שומרון"

שכאן עפ"י דברי הח"ח יש לסייג שאסור כאשר כוונתו לגנות, שהוא איסור בפני עצמו. לפי הנאמר לעיל ובסוגיא א' אין איסור כזה בדיני לשה"ר. אולי אסור מגדרי "בצדק תשפוט עמיתך", או מידה רעה.

5. אם הזהירם המספר באפי תלתא שלא לגלות אסור להם לגלות ואין היתר דאפי תלתא²⁰.

6. אם הלשה"ר נאמר בפני ג' בני"א צדיקים ואפי' א' מהם צדיק - ששומרים עצמם מלדבר לשה"ר, או אוהביו של המדובר, כתב הח"ח שאין היתר דאפי תלתא. הח"ח מוכיח דין זה מהאיסור לדיין לומר לנידון שחבריו חייבוהו והוא זכה. וכן מהאיסור לכתוב שמות המחייבים והמוזכים בפסק הדין מטעם לשה"ר. אמנם נראה שאין משם ראייה, שהרי **בקונטרס הראיות לריא"ז**²¹, על הדין "דההוא תלמידא דנפק מיניה מלתא דאתאמרא בביהמ"ד ואפקיה רב אשי ואמר: דין גליא רזיא", כתב הריא"ז: "אף על גב דאמרין כל מלתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, הני מילי כשנאמר הדבר בגלוי שלא בדרך סוד אבל כשנאמר הדבר דרך סוד כגון הדיינים... אסור למזכים לומר פלוני ופלוני היו מחייבים אותך", כלומר, יש מצבים בהם דברים הנאמרים באפי תלתא, אמורים להישמר בגדר סוד ורואים כן מאופן האמירה כגון: דרך סוד בביהמ"ד או בדיינים שברור שצריכים לשמור דבריהם בסוד. ועי' בר"ן²² שכתב, שהיו מושיבים את בעלי הדין בצד במהלך הדיון כדי שלא ישמעו דברי הדיינים. וא"כ אפי' לא נאמר בפרוש שיש קפיידא מצד הדיינים שהדברים יתפרסמו, הוי כאילו הזהירו על כך איש את רעהו. וכן נראה בדברי הסמ"ג שלמד מהמקרה של 'ההוא תלמידא' שגילה הדברים שנאמרו בביהמ"ד, שאם ציוה האומר שלא יפרסמו את דבריו - אין היתר דאפי תלתא, **וכן פסק בח"ח**²³. ולכאורה מניין ידע הסמ"ג שמירי שם שהזהירם? אלא צ"ל שכנראה למד כריא"ז שמדובר שם שהדבר נאמר בדרך סוד ולא בגלוי, וברור מאופן האמירה שכאילו מוזהרים השומעים מלספר.

וכן נראה מדברי ריא"ז ביחס לבי"ד שיש קבוצות אנשים שאפשר לכנותם כ"חבורות סוד", שברור שדברים הנאמרים בינם לבין עצמם אסור שיפורסמו והוי כאלו מוזהרים בכך. כגון: ישיבות ממשלה, או ישיבות

²⁰ סמ"ג מצות ל"ט בסופה, ד"ה "עוד גרסינן".

²¹ על מסכת סנהדרין לא ע"א, ד"ה "ההוא תלמידא".

²² סנהדרין ל ע"א, סוף ד"ה "איכלמלא".

²³ כלל ב' סעיף ז'.

הנהלה של מוסדות חינוך שדנים גבי תלמידים וכדו', ומעצם הנושאים וצורת האמירה מתבקשת הסודיות גם בלי להזהיר בפירוש כמו בבי”ד (ע”מ שחבורות אלו יוכלו לתפקד) וממילא אין היתר של ‘אפי תלתא’.

וכך יש להבין מה שכתב בח”ח²⁴ ביחס לשבעה טובי העיר ג”כ, אע”פ ששם נימק מטעם אחר. ונראה א”כ שלכאורה מריא”ז הני”ל יש קצת ראייה הפוכה, שלמרות שבביהמ”ד ובבי”ד יושבים ת”ח צריך סיבות מיוחדות לאסור פרסום ואין טוענים שמעצם היותם ת”ח הדברים לא יתפרסמו.

ונראה להסביר בכך עפ”י מש”כ לעיל, שאופן פרסום האפי תלתא לאו דווקא ע”י אנשים שלא יודעים או לא נשמרים מאיסור לשה”ר, אלא שדרך הפרסום באפי תלתא, כמש”כ ביד הקטנה’ שהדברים מתפרסמים דרך עיסוק בשיחה דעלמא בנושאים אחרים, ואנשים לא יכולים שלא להוציא נתונים בלתי רצויים, וקים להו לחז”ל שאם ג’ אנשים יודעים, הדבר בודאי יתפרסם לבסוף כמו במקרה של ר’ יהודה בן גרים שסיפר דברי רשב”י בטעות, ונדע לרומאים למרות שהיה אדם גדול²⁵. לפי סברא זו אין כ”כ מקום להבחין בין סתם אנשים לת”ח כיון שגם לת”ח קשה שלא להוציא נתונים מבלי משים לב.

7. כתב הח”ח²⁶, שאם ב’ אנשים סיפרו ל ב’ אחרים אין היתר דאפי תלתא כיון שאחרי שסיפרו, ה-ב’ שסיפרו מצטערים על כך שנכשלו, ובודאי יקפידו יותר להבא. וא”כ אין לצרפם לחשבון האנשים שיכולים לספר ונותרו רק ב’ אנשים ולא חשיב אפי תלתא.

לענ”ד מה שכתבנו לעיל בעניין צדיקים נכון גם בעניין זה. גם אם מצטערים על כך מ”מ החשש הוא מ”פליטות פה” בשיחה בדברים אחרים, ולא נראה שעצם כישלונם באיסור לשה”ר הופכם ליותר מת”ח שבד”כ מקפידים על לשה”ר, ובכל זאת רואים בריא”ז שלולא סברת “בדרך סוד” היה מותר לספר במקרה, ובעצם העובדה שיש ג’ אנשים היודעים את הדבר מתקיימת החזקה דאפי תלתא. כל עוד לא מוטל עליהם אסור מצד האומר שמונעם מלספר. כי בכך ירגישו מחויבות גדולה יותר, מאשר עצם איסור לשה”ר שהוא איסור תמידי שלא תמיד קיים לאדם במודעות. מה שאין כן באיסור חד פעמי, שאז ע”י האומר תיווצר מודעות גדולה ומחויבות, והאדם ימנע מלספר.

²⁴ כלל ב’ סעיף י”א.

²⁵ עיין תוס’ בשבת ל”ג ע”ב.

²⁶ כלל ב’ סעיף ח’ במ”ח ס”ק י”ט.